

DİYARBAKIR SEKİZ KÖŞE KASKET USTASI: REMZİ KAĞAR

Esra EKİNCİ* & Lale ÖZDER**

Öz

Fonksiyonel, fiziksel ve sembolik değerleriyle giyim, çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavram, sosyoloji, halk bilimi ve antropoloji gibi birçok disiplinde sorgulanmaktadır. Bu denli geniş bir bağlamda her toplumu ilgilendiren giysi kavramının ya da giysi parçalarının günümüzdeki var olma biçimini doğru anlayabilmek için, söz konusu unsurların ait oldukları coğrafya bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Çok uluslu yapısı, kültürel çeşitliliği ve etnik özellikleriyle farklılaşan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Diyarbakır yöresinin giysi ve giyinme biçimleri, diğer bölgelerden ayrılmaktadır. Diyarbakır'da bir şapka türü olan kasket kullanılmakta olup, yörede "sekiz köşe kasket" olarak tanımlanan bu başlık türünün üretimini sürdüren günümüzde yalnızca iki temsilcinin kaldığı belirlenmiştir. Bu ustalar, sekiz köşe kasket üretimini hâlen zanaat olarak gerçekleştirmektedir. Bu çalışma, geleneksel giyim kültürünün somut olmayan kültürel miras niteliği taşıyan unsurlarından biri olan sekiz köşe kasketin yerel ustalık bilgisi üzerinden belgelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler, sekiz köşe kasketin yalnızca teknik bir üretim nesnesi olmadığını, aynı zamanda Diyarbakır yöresine özgü kültürel kimliği ve sosyal belleği yansıtan bir giyim unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, geleneksel erkek giyim aksesuarlarına ilişkin sınırlı sayıdaki akademik araştırmalara katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca Diyarbakır ili ve çevresinde giyilen geleneksel erkek giyim aksesuarlarından biri olan sekiz köşe kasketin kalıp, kumaş, kumaş kesim ve dikim özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, Diyarbakır sekiz köşe kasketinin teknik ve sembolik özelliklerinin tespit edilerek literatüre kazandırılması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda Diyarbakır'da günümüze ulaşan son iki kasket ustasından biri olan Remzi Kağar tanıtılmış; sekiz köşe kasketin yapım aşamaları detaylı biçimde incelenerek kayıt altına alınmıştır. Remzi Kağar ustanın zanaat pratiği doğrultusunda sekiz köşe kasket üretimi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Diyarbakır'ın kültürel mirasının bir parçası olan bu zanaatın literatüre kazandırılarak gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Çalışmada literatür taraması ve saha araştırması yapılmış; veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma; Remzi Kağar ustanın yaşamını, sekiz köşe kasketin malzeme özelliklerini, kalıp hazırlama süreçlerini ve üretim tekniklerini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, giyim aksesuarları, şapka, kasket, usta.

* Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi, Midyat Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Programı, Mardin/Türkiye, esraekinci@artuklu.edu.tr ORCID: 0009-0009-7395-8539

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, Ankara/Türkiye (Emekli), laleozder@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-0170-8073

DIYARBAKIR EIGHT-CORNERED CAP MASTER: REMZİ KAĞAR

Abstract

With its functional, physical and symbolic values, clothing is a multidimensional concept. This concept is questioned in many disciplines such as sociology, folklore and anthropology. In such a broad context, in order to properly understand the concept of clothing, which concerns every society, or the way in which pieces of clothing exist today, it is necessary to evaluate these elements in the context of the geography they belong to. Diyarbakır, located in the Southeastern Anatolia Region, which is differentiated by its multinational structure, cultural diversity and ethnic characteristics, differs from other regions in the way it dresses. In Diyarbakır, a type of hat, the casket, is used, and it has been determined that there are only two representatives today who continue to produce this type of headdress, which is defined as “eight corner casket” in the region. This study aims to document the eight-corner cap, one of the intangible cultural heritage elements of traditional clothing culture, through local craftsmanship knowledge. The data obtained within the scope of the research reveals that the eight corner cap is not only a technical production object, but also an element of clothing that reflects the cultural identity and social memory specific to the Diyarbakır region. In this respect, the study aims to contribute to the limited number of academic studies on traditional menswear accessories. In addition, it is aimed to determine the pattern, fabric, fabric cutting and sewing characteristics of the eight corner cap, which is one of the traditional men's clothing accessories worn in and around Diyarbakır province. The research is important in terms of determining the technical and symbolic features of the Diyarbakır eight corner cap and bringing it to the literature. In this context, Remzi Kağar, one of the last two surviving casket masters in Diyarbakır, was introduced; the construction stages of the eight corner casket were examined in detail and recorded. In line with Remzi Kağar's craft practice, the production of the eight-corner cap is discussed in detail. It is aimed to contribute to the transfer of this craft, which is a part of Diyarbakır's cultural heritage, to future generations by bringing it into the literature. In the study, a literature review and field research were conducted and a semi-structured interview form was used as a data collection tool. The research covers the life of master craftsman Remzi Kağar, the material properties of the eight-cornered cap, the pattern-making processes, and the production techniques.

Keywords: Diyarbakır, clothing accessories, hat, cap, masters.

Giriş

Giysi ve tekstilin evrimi, insan uygarlığının gelişiminin moda, kültür ve teknoloji arasında sürekli değişen ilişkinin izini süren büyüleyici bir yolculuktur. Giyim-kuşam, bir toplumun sahip olduğu kültürel özellikleri, içinde yaşadığı coğrafi koşulları, gelenek ve görenekleri en güzel yansıtmaya biçimidir. Giyim-kuşam kültürü, kişinin yaptığı işi, statüsünü, ekonomik durumunu ve cinsiyetini, ortaya koymakla birlikte, yaşadığı iklim, coğrafya, dini inanışlar ve kültürel değerlerle belirlenmektedir. Kültür, siyasetten ekonomiye, sanattan geleneklere kadar pek çok farklı dinamiği içinde barındıran bir yapıdır. Bu yapı içerisinde toplumların kültürel mirasını taşıyan giyim kuşam özellikleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Zamanla gelişen teknolojiyle birlikte kıyafetlerde kullanılan malzeme ve teknikler değişmiş olsa da Anadolu'nun çeşitli yörelerinde geleneksel giyim kültürü günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir (Polat vd., 2024: 477).

Çevre, toplumsal ve bireysel değer yargılarının, geleneksel normların, kültürel farklılıkların ve ekonomik koşulların etkilediği önemli bir kültürel biçimdir; aynı zamanda kültürün taşıyıcısıdır (Güngör, 2013: 206). Günümüze kadar gelen tarihi belgeler, minyatürler, duvar resimleri, heykelleri incelediğimizde, insanların o günlere ait yaşam biçimi, sosyal yaşantısı ve giyim kültürü hakkında bilgi vermektedir. Giyim kültürü, insanlığın evrimsel sürecinde başlangıçta koruma ve örtünme işlevi taşısa da tarihsel dönem içerisinde birçok kültürel işlevi üzerine yüklemiş bir olgudur ve bu işlevleri günümüze aktarmıştır. Maddi kültürün bir ögesi olan giyim-kuşam aynı zamanda sosyal bir kimlik aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Giyim unsurlarının statü göstergesi ve sosyal kimlik aracı olarak görülmesine etki eden en önemli etkenlerden biri giyim aksesuarları olduğu söylenebilir. Aksesuarlar, giysiyi güzel göstermek, hayatı kolaylaştırmak veya kıyafeti işlevsel hale getirmek için kullanılmış zamanla giysiyi tamamlama, süsleme ve stil oluşturma bağlamında önemli bir rol oynarlar. Giyim aksesuarları şıklık ve statü göstergesi olarak her dönem değişiklik göstererek kullanılmıştır (Fıçıcıoğlu, 2022:166). Kadın ve erkek giyiminde giysiyi tamamlayan mücevher, çanta, eldiven, gözlük, eşarp, fular, şapka vb. eşyalar kişisel olarak tercih edilmektedir. Aksesuarlar giysiyi tamamlamakta ve süslemekte aynı zamanda işlevsellik kazandırmaktadır (Akyıldız, 2020:190). Giyimde olduğu gibi aksesuarlarda da modanın etkisiyle zamanla değişiklikler görülmektedir. Giysi parçalarının tamamlayıcısı olarak kullanılan başlıklar yüzyıllarca her yörede farklı biçim, form, materyal ve boyutta karşımıza çıkmaktadır. Başlık ya da şapka olarak tanımlanan bu giysi tamamlayıcısı/aksesuarı kişinin ekonomik durumuna, sosyal statüsüne, mesleğine göre farklılık göstermektedir. Bazı dönemlerin zorunlu giysi tamamlayıcısı olan başlıklar günümüzde estetik kaygılarla ya da olumsuz hava şartlarından korunmak amacıyla kullanıldığı bilinmektedir.

Tarih boyunca insan yaşamının bir parçası olan şapkalar ve başlıklar, başlangıçta olumsuz hava koşullarından korunmak amacıyla kullanılmıştır. Zamanla bu aksesuarlar, yalnızca işlevsel özellikleriyle değil, toplumsal yaşam içinde taşıdıkları sembolik anlamlarla da önem kazanmıştır. Bilimsel araştırmalar, başlıkların ait oldukları toplumun kültürel kimliğini yansıtan önemli göstergeler olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde ise bu aksesuarlar, geçmişten günümüze aktarılan kültürel miras unsurları olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, giyim kuşamın yalnızca estetik bir tercih değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bir anlatım biçimi olduğunu göstermektedir (Özder, Güven, 2022: 1123). Şapkanın bir giyim-kuşam unsuru olmasının yanı sıra kültürel anlamda da saygı kavramı ile de ilişkilendirildiği bilinmektedir.

1925'te Şapka Kanunu'nun kabul edilmesiyle, şapka, Türk toplumunda kamusal alanda modern bir sembol niteliği kazanmıştır. Şapka ayrıca, sosyal statünün bir göstergesi olarak da ön plana çıkmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, şehirli erkekler için fotr şapka, kırsal kesimde yaşayan erkekler için ise kasket, modernleşmenin sembolü haline gelmiştir. Bu dönemde şapka, farklı toplumsal gruplar arasında temsiliyet ve modernlik açısından önemli bir role sahipti (Tür, Taşdemir, 2022: 155). “Şapka kullanımı devrimin ilk yapıldığı günden itibaren günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Kadınlara herhangi bir mecburiyet olmamasına rağmen her iki cinsiyet tarafından günlük yaşamda sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Topçu, 2022: 207).” Şapka çeşitleri arasında özel bir yere sahip olan sekiz köşe kasket, kullanım yaygınlığı ve yarattığı geleneksel imaj açısından en köklü karşılığını bulduğu merkezlerden biri de Diyarbakır olmuştur. Sekiz köşe kasketin sekiz köşesine ilişkin olarak literatürde çeşitli sembolik anlamlar yüklendiği görülmektedir. Yapılan

çalışmalarda bu köşelerin; cömertlik, mertlik, dürüstlük, yiğitlik, çalışkanlık, misafirperverlik, alçakgönüllülük ve vatanseverlik gibi değerleri temsil ettiği ifade edilmektedir (URL1). Ancak Diyarbakır özelinde yapılan saha araştırmasında, bu sembolik anlamların yerel kullanımda karşılık bulmadığı belirlenmiştir. Bu bağlamda Remzi Usta, “Bu tanımları ben de sonradan duydum. Bizim bölgemizde kasketler için bu ifadeler kullanılmamaktadır.” şeklinde görüş bildirmiştir.

Otuz üç medeniyete ev sahipliği yapmış olan Diyarbakır aynı zamanda İpekyolu güzergâhında yer almaktadır. Bu durum kentin sosyo-kültürel ve ekonomik yaşantısının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Farklı inanç ve kültürlerin bir arada yaşadığı Diyarbakır da medeniyetler yıllarca karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Bu durum çok zengin bir kültürün oluşmasını sağlamıştır. Maddi kültür unsurlarından biri olan giyim-kuşam ve giysi unsurları Diyarbakır’da özgün örneklerle yer almaktadır. Diyarbakır giyim-kuşamında tamamlayıcı unsur olarak kullanılan şapka ve diğer başlıklar, bölgenin kültürel kimliğini yansıtmaktadır. Bu başlıklar, geleneksel kıyafetlerle birlikte Diyarbakır’ın zengin ve renkli kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Ancak günümüzde modern yaşam tarzının etkisiyle, şapkaların kullanımı azalmış olsa da özellikle özel günlerde veya geleneksel etkinliklerde halen farklı çeşitlerde kullanıldığı görülmektedir. “Diyarbakır’da geçmişte kadın ve erkekler için ayrı olarak tasarlanan şapkalar, günümüzde yerini yalnızca erkekler için yapılan şapkalarla bırakmıştır.” (Yeşilbaş, 2010:55).

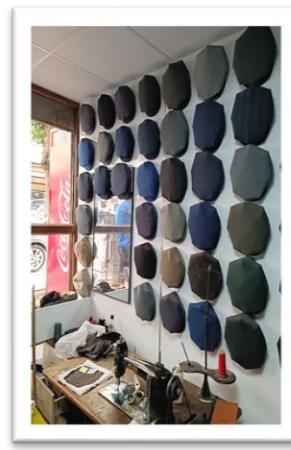
Bu çalışma ile, sekiz köşe kasket geleneği ve kültürel mirası zanaatıyla sürdüren ustalardan biri olan Remzi Kağar’ın tanınması, sanatının sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkıda bulunarak, görünürlüğünü sağlamaktır. Diyarbakır sekiz köşe kasket ile ilgili yapılan bilimsel araştırmaların sınırlı olması sebebi ile bu çalışmayı yapmak ve kayıtlara geçirmek konuya yönelme eğiliminin en önemli sebebidir. Bu çalışmada, sekiz köşe kasketin yapım aşamaları yerinde incelenmiş aynı zamanda nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler elde edilmiştir. Görüşme süreci, çalışmanın ses ve görüntü kaydı alınarak ustanın verdiği bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Kayıtlar araştırmacının arşivindedir. Çalışmaya konu olan Remzi Kağar, kendisine ait bir atölyede ticari faaliyetlerini sürdüren, usta çırak yoluyla eğitimini almış ve sekiz köşe kasketin dikimini geleneksel usullere göre devam ettiren Diyarbakır’daki son iki ustadan biri olup bu çalışma için kaynak kişiyi oluşturmaktadır.

Sekiz Köşe Kasket Ustası Remzi Kağar:

Sekiz köşe kasket üretimi yapan “Diyarbakır Şapkacısı Remzi” adıyla bilinen dükkân Sur ilçesi Saraykapı mevkiinde yer almaktadır. Diyarbakır Şapkacısı dükkânı Remzi Usta’nın abisi Hayrettin Kağar tarafından 1954 yılında aile işletmesi olarak kurulmuştur. Görsel-1 ve 2’de Diyarbakır Şapkacısı Remzi ustanın yıllardır şapkalarını ürettiği dükkân görülmektedir.

Görsel-1. Diyarbakır Şapkacısı Genel Görünüş

Görsel-2. Diyarbakır Şapkacısı İç Görünümü

Remzi Kağar, 1949 yılında Diyarbakır’da doğmuştur. Remzi ustanın anne tarafı, Osmanlı-Rus savaşı zamanında Bitlis’ten Diyarbakır’a ailesi ile göç etmiştir. Baba tarafı ise 1925 Şeyh Said kıyımı

sonrası Karlıova- Bingöl'den Diyarbakır'a göç edip yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Remzi Usta, evli ve üç çocuk babası olarak yaşamını sürdürmektedir. Çocuklarını şapkacılık zanaatından kazandığı gelir ile büyütüp meslek sahibi yapmıştır. Remzi Usta'nın yaşam hikâyesi Suriçi'nde başlamaktadır. Sur içi, tarih boyunca zanaatkarların ve meslek erbablarının bulunduğu önemli bir ticaret merkezi olmuştur.

Görsel-3. Kasket Ustası Remzi Kağar

Remzi Kağar, 1959 yılında mesleğine ilk olarak ustası Mehmet Nergiz 'in yanında çırak olarak başlamıştır. İki yıl ustası ile çalıştıktan sonra kendisi de kasket ustası olan abisi Hayrettin Kağar ile zanaatını sürdürmeye devam etmiştir. Abisinin ustası ise; memleketi Elazığ'a küsüp terk eden, sonrasında Diyarbakır'a yerleşen kasket ustası Senayi ustadır. Remzi usta yaklaşık altmış iki yıldır Diyarbakır'ın tarihi sur ilçesinde aynı atölyede kasket dikmeye devam etmektedir. Remzi usta, resmi şapkalar üreterek mesleğe başladığını dile getirmiştir. Remzi Kağar, geçmişte bütün resmi dairelerin şapka giyme zorunluluğu olduğunu ve bütün meslek gruplarına şapka ürettiğini ifade etmektedir. Yaşının ilerlemesi ve sağlık sorunları nedeniyle mesleği defalarca bırakmayı düşündüğünü, ancak mesleğini emanet edecek kimseyi bulamadığı için devam ettiğini dile getirmiştir. Remzi Kağar, şapka giymenin önemini şu ifadelerle açıklamaktadır:

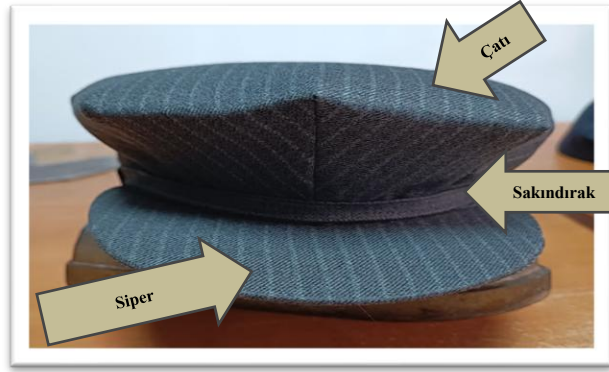
“Ayaklarımızı koruyan ve rahat etmemizi sağlayan ayakkabılar gibi, şapka giymek de sağlık açısından oldukça yararlıdır. Şapka, dört mevsimde de giyilmelidir. Geçmişte insanlar, dışarı çıkarken şapkasız görünmekten utanırlardı. Eskiden özellikle şapka veya sekiz köşe kasket giymek, bir ayrıcalık ve gelenektir. Eskiden, özellikle şapka veya sekiz köşe kasket giymek, bir ayrıcalık ve gelenektir. Hatta öyle ki herhangi bir tartışma olayında kasketsiz olanın şahitliği kabul görülmezdi. Eskiden şapka yetiştiremezdik. Rafta, askıda şapka kalmazdı. Müşteri şapkanın yapılıp elimizden çıkmasını beklerdi adeta. Hem sadece Diyarbakır'a değil, bütün bölgeye de hitap ettiğimizden müşteri çoktu. Ömrüm bu mekânda bu makine başında çok çeşit insan görerek geçti. Neler gördüm neler geçirdim” şeklinde ifade etmiştir. Remzi usta, sekiz köşe kasketin genel görünüşünün diğer bölgelerle benzerlik gösterdiğini fakat boyut olarak değişiklik gösterdiği yönünde açıklama yapmıştır (KK-1).

Kasket

Okur ve Polat'a göre; Orhan Pamuk'un “İstanbul-Hatıralar ve Şehir” adlı eserinde kasket kelimesinin etimolojisinden bahsedilmektedir. Kasket kelimesi Fransızcadan dilimize geçmiştir. Fransızcada “casquette”, genellikle erkeklerin giydiği “siperlik ile şekil verilmiş başlık” “küçük miğfer” veya “siperlikli şapka” siperli başlık anlamına geldiği belirtilmektedir (Okur ve Polat, 2023:4). Kasket, düz ve yuvarlak bir tepeye sahip, başın üst kısmını örten bir başlık türüdür. Kasketler aynı zamanda siperlik sayesinde güneşten korur ve hava koşullarına karşı koruyucu bir işlev de görmektedirler. Kasket modelleri: sekiz köşeli, beş köşeli, düğmeli ve spor şapka olarak gruplanmaktadır (Coşkun, 2020: 92).

Kasketi Oluşturan Parçalar

Görsel 4'te görüldüğü üzere kasket; çatı, siper ve sakındırak olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Görsel-4. Kasketin Bölümleri

Çatı: Çatı, kasketin üst kısmı ve başa giyildiğinde tepe kısmını oluşturan bölümdür. Kasketin yapısı, görsel 5 ve 6' da görüldüğü gibi iç ve dış olmak üzere iki ayrı parçadan meydana gelir. Çatının iç kısmı, kasketin iç tarafına yerleştirilmek üzere özenle hazırlanır. Bu iç kısım için, saten astarlık kumaş ile çuval (telis) kumaş, şapkanın ölçülerine uygun bir biçimde kesilir.

Görsel-5. Çatının İç Kısmı

Görsel-6. Çatının Dış Kısmı

Siper: Yazın gözleri ve alnı güneşten korumak, kışın ise soğuktan koruması amacıyla kasketin ön kısmına eklenen, hilal şeklinde tasarlanmış bir bölümdür. Şapka siperi güneş ışığından veya doğrudan temasından kaynaklanan rahatsızlığı azaltırken, aynı zamanda yüze gölge sağlamakla birlikte gözleri korumaktadır. Bu özel bölüm, kasketin işlevselliğini artırırken aynı zamanda estetik bir görünüm kazandırmaktadır.

Sakındırak: Kasketin tepe kısmı ile siper arasında, genellikle süs amaçlı kullanılan bu şerit kasketin estetik görünümünü tamamlamak amacıyla eklenmektedir.

Görsel-7. Siper

Görsel-8. Sakındırak

Kasket Yapımında Kullanılan Araç-Gereçler

Remzi usta, kasket yapımında görsel 9 da görülen kaliteli yün kumaşları tercih ettiğini belirtmiştir.

Görsel-9. Yün Kumaş Çeşitleri

Ana malzemesi yün kumaş olan kasket yapımında usta, çatı kısmını sertleştirmek amacıyla Görsel 10, 11 ve 12’de görülen çuval (telis), saten kumaş ve elyaf kullanmaktadır.

Görsel-10. Çuval (Telis)

Görsel-11. Saten Kumaş

Görsel-12. Elyaf Kumaş

Görsel 13’te görülen grogren şerit; ustanın tabiriyle “şapka kayışı” (grogren kurdele), kasketin iç kısmına yerleştirilen ve başın üst kısmını muhafaza eden koruyucu bir bölümdür. Bu bölüm, terleme sonucu oluşabilecek lekeleri engellemek amacıyla kullanılmaktadır. Kullanımı, terleme nedeniyle oluşabilecek izlerin bu kısımda kalmasını sağlamakta ve sabunlu bir bezle kolayca temizlenebilmektedir. Bu uygulama, kasketin kullanım kolaylığını artırarak uzun süreli ve temiz bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

Görsel-13. Grogren Şerit (Şapka Kayışı)

Siperliğe şekil vermek amacıyla, Görsel 14’te görülen sert plastik malzemeden oluşan parça kullanılmakta olup bu malzeme hazır olarak temin edilmektedir. Görsel 15’te Remzi ustanın kullandığı sekiz köşe kasket kalıbı yer almaktadır. Kendi ustasından kalan yıpranmış kalıbın orijinalliğini koruyarak metal olarak yaptırmış ve kullanmaya devam etmektedir.

Görsel-14. Siper İç Malzemesi

Görsel-15. Sekiz Köşe Kasket Kalıbı

Görsel 16'da görülen dikiş makinesi, ustanın mesleğe başladığı ilk günden itibaren kullandığı makinedir.

Görsel-16. Dikiş Makinesi

Görsel 17'de görülen ütü, görsel 18'de görülen ahşaptan yapılmış ütü kalıbı ve görsel 19'da görülen makas ustanın mesleğe başladığı ilk günden beri kullandığı aletlerdir. Ayrıca, kesme işlemleri için makas ve dikişlerin düzgün bir şekilde yerleştirilmesine yardımcı olmak için sabun gibi gereçler kullanmaktadır.

Görsel-17. Ütü

Görsel-18. Ütü Kalıbı

Görsel-19. Makas

Sekiz Köşe Kasket Yapım Aşamaları:

Kumaşın Kesimi ve Şekil Verme: Kumaşın kesimi ve şekil verme aşamasında, kasket yapımında kullanılacak kumaş masaya serilir.

Görsel-20. Kumaşın Hazırlanması

Ardından, yapılacak kasketin ölçülerine uygun olarak tek kat hâlinde hazırlanan kumaş üzerine kasket ve siper kalıpları yerleştirilerek tasarım oluşturulur. Yerleştirilen kalıpların kenarları sabun yardımıyla çizilerek kesim işlemi için hazırlık yapılır. Daha sonra, kumaş üzerinde işaretlenen bölümler makas ile sekiz köşe formunda kesilir ve kasketin temel şekli oluşturulur. Aynı işlem siper kalıbı için de uygulanarak şapkanın ön kısmını kaplayacak siperin formu belirlenir.

Görsel-21. Kasket Kalıbının Kumaşa Yerleştirilmesi

Görsel-22. Siper Kalıbının Kumaşa Yerleştirilmesi

Görsel-23. Çizilen Kalıbın Genel Görünüşü

Kasket dikim işlemine başlandığında, bu özel başlık tasarımının temelini oluşturan ilk adım, şapka kumaşının sekiz köşeli bir form oluşturabilmesi için “sason” olarak adlandırılan yan köşelerin özenle dikilmesidir. Bu dikiş işlemi sırasında büyük bir özen ve hassasiyet gerekmektedir; çünkü kumaşın yan köşelerinin birbirine tam olarak denk gelmesi ve uyum sağlaması önemlidir. Bu aşamada köşelerin doğru bir şekilde birleştirilmesi, kasketin sonraki aşamalarında daha rahat şekil verilmesine olanak tanımaktadır. Remzi Usta, “İyi bir kasket ustası bu aşamada belli olur. İyi bir usta kumaşları birbirine dikkatlice denk getirir ve kaydırmadan diker” şeklinde ifade etmiştir.

Dikilen sasonlar, dikiş izlerinin kumaşın yüzeyine düzgün bir şekilde yerleşebilmesi için ağaçtan yapılmış parçalı bir ahşap ütü kalıbı içerisine yerleştirilerek desteklenir. Bu ahşap platform, kumaşın düzgün biçimde ütülenmesini sağlamakta ve dikiş izlerinin belirginliğini artırmaktadır. Ütüleme işlemi sırasında kumaşın platform üzerinde eşit şekilde yayılması sağlanır ve ütü dikkatli bir şekilde uygulanarak dikiş izlerinin düzgün hale gelmesi sağlanır. Ütüleme işlemi tamamlandıktan sonra şapkanın çatı kısmı nazikçe ters çevrilir. Bu aşamada dikişlerin hizası ve şapkanın dış yüzeyinin düzgünlüğü titizlikle kontrol edilmektedir.

Görsel-24. Sasonların İç Görünüşü

Görsel-25. Sasonların Dış Görünüşü

İkinci aşama ise, çatının daha iyi şekil alabilmesi için saten astarlık kumaş ile aynı ölçüde kesilmiş çuval (telis) kumaş arasına gazete kâğıdı ve elyaf kumaş yerleştirilmesidir. Hazırlanan iç astar, Görsel 26 ve 27’de görüldüğü üzere kapitone kumaş formunda birbirine makine dikişi ile sabitlenir. İç malzeme olarak çuval (telis) kumaş kullanılmasının nedeni, yapısı gereği kafayı terletmemesi ve yağmurdan etkilenmeyi engelleyerek kasketin formunun bozulmasını önlemesi ve sert durmasını sağlamasıdır. Bu işlem, çatının istenilen şekli ve dayanıklılığı kazanabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Görsel-26. İç Astar

Görsel-27. İç Astar Desteği

Kasket Astarının Yan Parçasının Hazırlanması: Kasketin yan parçası (baş çevresi), kasket ölçüsü ile orantılı olacak şekilde dikkatlice hazırlanarak Görsel 28 ve 29’da görüldüğü üzere dikilir ve kasketin ana parçasının içerisine yerleştirilerek birleştirilmesi sağlanır.

Görsel-28. Kasketin Yan Kenarları (İç)

Görsel-29. Kasketin Yan Kenarları (Dış)

Elle yapılan düzeltme sonucunda sekiz köşe formunun alması sağlanır ve çatı kenarı makine dikişi ile birleştirilir. Dikişi tamamlanan iç astarın kenar kısmına, şapka kayışı (grogren kurdele) olarak adlandırılan şerit hâlindeki kumaş parçası, Görsel 30’da görüldüğü üzere kasketin iç kısmına verev bir şekilde el dikişi ile tutturulur.

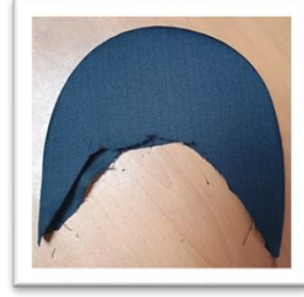

Görsel-30. Şapka Kayışı (Grogren Kurdele) Dikimi

Siperin Dikilmesi (Vizyer): Siper kalıbı kullanılarak çizilen kumaş kesilir ve kesilen parça, kasketin tabanı ile birleşeceği hat boyunca Görsel 31’de görüldüğü üzere dikilir. Bu dikiş işlemi sırasında, siperin kasket tabanı ile birleşeceği kenarlar Görsel 32’de görüldüğü gibi açık bırakılır ve dikilen siper kumaşı ters çevrilir. Açık bırakılan kenardan siper kumaşının içine siperlik iç malzemesi yerleştirilir. Ardından, kumaşın açık kalan kısmı el dikişi ile kapatılır.

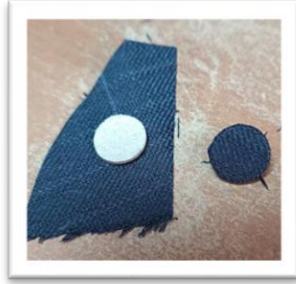
Görsel-31. Siperin Dikimi

Görsel-32. Siperin Son Hali

Kasketin siper ile birleştirilme aşamasında, kasketin ön yüzünün siper ile birleşeceği orta noktası sabun veya uygun bir işaretleyici ile işaretlenir. Siper ve kasket, bu işaretlenen noktalardan el dikişi ile geçici olarak sabitlenir. Daha sonra, makine dikişi ile siperin kenarları kasketin ön yüzüne düzgün bir şekilde dikilir.

Sakındırak ve Düğmenin Dikilmesi (Kasketin Aksesuarı): Kasket kumaşından arta kalan parça kullanılarak 1-1,5 cm genişliğinde hazırlanan sakındırak, siperinin ön yan dikişleri üzerinden geçecek şekilde kasketin çevresi boyunca el dikişiyle monte edilir. Sakındırak, bitiş noktalarına yerleştirilen geleneksel yöntemlerle hazırlanmış olan iki adet düğme ile tamamlanır. Bu işlem, kasketin tasarımını zenginleştirerek estetik açıdan güzel görünüm elde etmek ve görünen dikiş kusurlarını kapatmak için kullanılmaktadır.

Görsel-33. Sakındırak Düğmesi

Görsel-34. Düğmenin Dikilmiş Hali

Ağaç Kalıp ile Ütöleme: Kasketin dikimi tamamlandıktan sonra son aşama, kasketin sekiz köşe ağaç kalıplara geçirilerek ütülenmesidir. Bu işlem sırasında, kasketin deformasyonunu önlemek amacıyla Görsel 35'te görülen elyaf ile doldurulmuş bir destek kullanılır. Bu destek, kasketin kalıba geçirilmesi sırasında şeklini korumasına yardımcı olur. Aynı zamanda, kasketin çatı kısmına yerleştirilen çuvalın kaskete yapışmasını sağlamaktadır.

Görsel-35. Kasketin Ütülenmesi

Son işlem, kasket kalıptan çıkartılıp sekiz köşe formunu verebilmek için görsel 36 ve 37' de görülen ahşap ütü kalıbı ile kasketin köşeleri detaylı bir şekilde ütülenir.

Görsel-36. Ütü Kalıbı

Görsel-37. Ütü Kalıbı Yan

Son ütüden sonra kasket kullanılmaya hazır hale gelmektedir.

Görsel-38. Kasketin Bitmiş Hali¹

Sonuç

Diyarbakır birçok medeniyete ev sahipliği yapmış oldukça eski tarihi olan bir yerleşim yeridir. Bu özelliğiyle Diyarbakır'ın tarih, kültür, sanat, giyim-kuşam açısından oldukça zengin bir yapıda olduğu bilinmektedir. Farklı kültür ve medeniyetlerin bir arada olması kültürel zenginlik, gelenek-görenek, örf- adetleriyle ve giyim kuşamı üzerinde çeşitliliğe olanak sağlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ve modanın etkisiyle, giyim kültüründe ve giyim aksesuarlarında zamanla değişiklikler olduğu görülmektedir. Geleneksel şapka türlerinden biri olan sekiz köşe kasket, değişen modern giyim alışkanlıklarının etkisiyle günümüzde kullanım yaygınlığını büyük ölçüde yitirmiştir Kültürel miras örneklerinden biri olan Diyarbakır sekiz köşe kasketi, bölgede geleneksel yöntemlerle halen üretilmektedir. Geçmişten günümüze yapılış aşamasında ve malzemelerde herhangi bir değişikliğe uğramaması geleneğin korunması açısından önem arz etmektedir.

Ömrünü şapka zanaatına adayan Remzi Usta, bu kadim mesleğin günümüzdeki son temsilcilerindendir. Geçmişte şapka almak için sırada bekleyen insanların olduğunu günümüzde ise şapka satışının neredeyse hiç olmadığını belirten Remzi usta mesleğinin yok olmasından dolayı üzüntüsünü dile getirmektedir. Yapılan çalışma sonucunda, literatürde sekiz köşe kaskete atfedilen sembolik anlamların bölgesel farklılıklar gösterdiği; özellikle Diyarbakır örneğinde bu anlamların yerel zanaat kültürü içerisinde baskın bir unsur olmadığı saptanmıştır. Bu doğrultuda, sekiz köşe kasket geleneğinin korunmasına yönelik çözüm önerileri önem kazanmaktadır Sekiz köşe kasket zanaatının son temsilcilerinden biri olan Remzi Usta, bu geleneğin yaşatılması ve devamlılığının sağlanmasına yönelik öneriler sunmakta ve üniversitelerin moda ve tekstil bölümlerinde gönüllü olarak şapka dikimi eğitimini vermek istemektedir. Ayrıca, sekiz köşe kasketlerin müzelerde sergilenmesi ve bu geleneğin turizm açısından da değerlendirilmesi son derece önemlidir. Müzeler, bu önemli zanaat eserlerini sergileyerek hem yerli hem de yabancı ziyaretçilere kültürel bir deneyim sunabilirler. Bu adımlar, sekiz köşe kasket geleneğinin sürdürülmesine ve gelecek nesillere

aktarılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Sekiz köşe kasket geleneğinin sürdürülmesi, geleneğin korunması, son kalan birkaç ustayla birlikte kaybolmaması için koruma altına alınıp gelecek nesillere aktarımı sağlanmalıdır.

Sonnotlar

¹ Çalışmada kullanılan tüm fotoğraflar araştırmacıların arşivinden sağlanmıştır.

Kaynaklar

- AKYILDIZ, Ç. (2020). *Farklı Sanat Disiplinleri ile Moda Aksesuar Tasarımı İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- COŞKUN, G. (2020). “Aksaray’ın Son Şapka Ustası Mustafa Mollaoğlu ile Bir Çalışma Örneği: Kasket Yapımı”. *Kalemşi Dergisi*, 87–101.
- FIÇICIOĞLU, A. (2022). “Modüler Giysi Aksesuar Koleksiyonu ile Kişisel Stil Yaratımı İçin Bir Model Önerisi”. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 11(90), 165-180.
- GÜNGÖR, M. (2013). “Giyim Kültürü ve Giysiye Sahip Olma Arzuları: Giyim Mandalası”. *Ekev Akademi Dergisi*, 17 (54).
- OKUR, E. & POLAT, Y. (2023). “Orhan Pamuk’un “İstanbul-Hatıralar Ve Şehir” Adlı Eserindeki Giysi Adlarının Türkçeden Fransızcaya Çevirisinin Kültürel Ögeler Bağlamında İncelenmesi”. *Rumelide Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 1366-1385.
- ÖZDER, L., Mıhrınaz, S. Güven. (2022). “Ankara Devlet Tiyatrosu Sanatçısı Seval Ersu’nun Sahnelenen Eserlerde Kullandığı Şapka ve Baş Süslemelerinin Teknik ve Süsleme Özellikleri”. *İdil*, 95, 1123–1133.
- POLAT, G., BOZKURT, H., & KANDEMİR, M. (2024). Koşuburnu köyü Tahtacı Türkmen geleneksel kadın giyiminin folklorik bebek tasarımlarına yansıtılması. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 10(3), 477-485.
- TOPÇU, H. Z. (2022). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Şapkanın Yeri, Kullanımı ve Tasarım Özellikleri Açısından İncelenmesi”. *Asya Studies*, 6 (21), 201-208.
- TÜR, A. N., Taşdemir, G. (2022). “Ankara Şapkacılarının Sözel, Görsel, Mekânsal Belleği ve Temsili: Bozdağ Kasket ve Ankara Şapka Örneği”. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 155-175.
- YEŞİLBAS, E. (2012). A. G. E. “Diyarbakır’da Yaşayan El Sanatlarından Örnekler”. *Sosyal Bilimler Genç Araştırmacılar Sempozyumu*, 49.

Sözlü Kaynaklar:

KK-1: Remzi Kağar, Diyarbakır-1954 (Görüşme: 17.05.2024)

İnternet Kaynakları:

URL-1: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/nealinir/sekiz-kose-sapka> (Erişim: 20.10.2024)